

Kerámia, porcellán, üveg

Kerámiáknak általában a sárgás alapanyaga, szintelen zománcsal bevont fajánszokat, a fehér mázzal borított majolikákat, a náluk keményebb „kőedényeket”, továbbá a színes edényeket, szobrocskákat nevezik, eltérően a hófehér alapanyagú, kemény és szintelen mázú porcellántól.

Anyagra és megmunkálásra nézve ezek mind közeli rokonságban állnak. Mindegyik földes anyagból készül, ami nyersen könnyen formázható. A modellált tárgyat égetés után védőománcsal vonják be s evvel együtt újra égetik.

I. Kerámia.

A *fajansz és majolikafélék* alapanyaga az agyag. Az agyag feldolgozása az emberrel egyidős. Szép színes mázzal borított művészi kivitelű agyagedények, díszcserepek már a babiloniaktól, asszíroktól, perzsáktól maradtak ránk, akik királyi palotákat burkoltak színeszománcú terrakotta művekkel.

Európában az ókorban híresek a görög, etruszk, római, majd később a mór, spanyol fajanszok. A reneszánsz korában Olaszország e téren is sokat és nagyot alkotott. Különböző városaikban készült, művészi festett majolikáival és fajanszaival. (A fajansz Faenza városáról, a majolika Majorka szigetéről nyerte nevét.)

A kiváló művészcsalád, a *Bobbiák* is majolika domborműveket készítettek, kék alapon fehér Madonnákat, kis Jézusokat, angyalokat, színes virággirland szegéllyel, melyek a festményektől eltérően, nem változtatják ragyogó színeiket. Elismert fajanszok a XVII—XVIII. században a nürnbergi, delf-i, roueni készítmények. Nálunk a legkorábbi emlékek díszes eserépkályhák a reneszánsz korából. Majd a német eredetű *habánok* hozták be a Felvidékre, aztán Erdélybe a kifinomult ízléssel készült cserépedények készítésének ismeretét, de az ő stílusuk is megmagyarosodott nálunk.

Az agyag egyik formázási módja az ősi korongozás. Élvezet látni, hogy kezd élni a tehetetlen agyagmassza az ember keze nyomán. Korsóvá nyúlik, vagy tányérrá lapul. A kész tárgyat ujj nyomással fodrozhatják vagy kivágással áttörik.

Így készülnek a nálunk most annyira kedvelt s a jó magyar közönségtői szívesen vásárolt népies, régi és új agyagedények, egyszerű emberek ösztönösen művészi díszítésével.

Külföldi és hazai múzeumokban sok felvidéki és erdélyi korsót, tányért, őriznek, kockásnyakú, figurás, mélykék-zománcú, sárgaalapú korsókat. Nevezetes agyagipar virágzott az Alföldön, Dunántúlon. Nevet szerzett a túri korsó, a szentesi, mohácsi, gyüdi edények. Népszerűek a hódmezővásárhelyi népi munkák, művészi vezetés alatt.

Sajnos, az olcsó gyáripár patronmintás produktumai kiszorítják a kézzel festett, maguknak készített edényeket.

A nálunk is virágzó „modern” kerámia szintén primitív nyomokon indult, a kor igényeinek megfelelően sommás, egyszerűsített kivitelben. Afrikai, kongói, egyiptomi ősrégi agyagkultúrák elemeit szívja magába az újabb kerámia, egyesítve az európai parasztmunkák primitívségével. Nálunk is tele vannak a kirakatok vastaglábú zsiráfokkal, elefántokkal, elefántlábú emberekkel, akiknek rendkívül hosszú a derekuk, ferde a szemük, kígyózók a fűrtjeik, a kirakatok falán maszkok lógnak, már európai formában. E néger exotikus formák a dzseszszel együtt honosodtak meg nálunk s uniformizálják, sablonossá teszik a magyar kerámiát. Pedig nálunk is ősi gazdag primitív agyagkultúra van, nem szorultunk rá az ilyennel nem rendelkező külföld másolására, akiknek exotikus országokból kell hozni friss levegőt s naivságot.

Eredetibbek a szobrocskáknál az agyagedények, ezek is egyszerűek, stilizáltak az agyag anyagának és a kor ízlésének megfelelően.

A modern épületek kapubejárata mellett jól hat egy-egy stilizált dombormű, sokszor a kínai eredetű rácsminta közt mozognak az alakok.

Ha így körülnézünk, látjuk mennyi idegen forrásból táplálkozik a „primitív”, „őszinte” kerámia. Elég kiváló iparművésznők s iparművésznők van, hogy a gazdag magyar népi

talajból kifejlesszenek egy egyedülálló, őszinte, magyar kerámiát.

II. Porcellán.

Pár száz év előtt csak királyok asztalán szerepelt, ma a legszegényebb ember konyhájában is használják.

A kínaiak, japánok vázái ismertették meg Európát a porcellánnal. A porcellán elnevezés olasz eredetű „porcella” dísznócska névvel porcellán-fehérségű kagylót jelöltek eredetileg.

Európában csak 1709-ben sikerült Meissenben Böttgernek hófehér porcellánedényeket előállítani a *kaolinból*, amit a környék jámbor népe addig haj púder ezésre használt. Böttger a szenvedélyes porcellángyűjtő Erős Ágost szász király szolgálatában dolgozott. Az ő példájára rohamosan terjedt a XVIII. században a művészi kiviteli porcellán kultusza fejedelmi és főúri körökben.

Királyok egymással versenyezve arra törekedtek, hogy *saját* porcellángyáraikban állitassanak elő minél remekebb szoborcsoportokat, szervizeket, asztaldíszeket, csillárokat, tükörrámákat, karosgyertyatartókat jeles művészek közreműködésével.

Így a XVIII. században kialakult a porcellán anyagának megfelelő kispasztikái és festési stílus.

A meissenai, bécsi, berlini, frankenthali, nymphenburgi, höchsti, ludwigsburgi, sèvres-i, kopenhágai, chelseai, nápolyi és még sok gyár alkot remekműveket. E nagyhírű s nagymultú gyárak közül sok ma is fennáll és újabbak is keletkeztek. Egy részük a hagyományok által kijelölt úton dolgozik tovább, mások egyszerű, sima formákat s díszeket hoznak forgalomba, hogy olcsóbban adhassanak izléses árut.

Berlin, Bécs, Meissen, nálunk Zsolnay is alkalmazkodik az új stílushoz, aki eddig eoizintárgyaival a külföldön is hírt szerzett, a világhírű herendi gyár pedig a finom kézimunkával ellátott darabokat adja olcsóbb áron.

A porcellán alapanyaga a kaolinföld, amit a fajánszénái keményebb máz fed. A puha rothasztott kaolint formákba sajtolják, néha csipkézlik, égetés után zománcozzák, ismét égetik. A kész finom porcellánt kézzel festik, aranyozzák. A színek és minta minőségétől függ, hogy még hányszor égetik a tárgyat.

Zománc alatt is festik a porcellánt, ilyenkor csak kevés színt használhatnak, mert nem sok festékanyag bírja a zománc olvadásának hőmérsékletét. Végtelenül finomak a kopenhágai elmosódott ködös dekorációk, amit permetezővel állítanak elő. A meisseniek híres kobaltkékje is, zománc alatti színezés. A sèvresiek halványzöld, rózsaszínű, sárga alapszíneiket lágyabb zománcuknak köszönhatték.

Néha domborművek díszítik a tárgy felületét (Capo di Monte), vagy ecsettel felrakott fehér pöttyök, relief munkák nemes aranyozással.

A „valódi arany” dísz sárgás, tompább fényű, a könnyen lekopó fényarany erősen, vörösesen csillog.

Bées

Herend

Meissen

Berlin

Sèvres

Kopenhága

Rosenthal

A matricával díszített porcellánárak sokkal olcsóbbak, ~~kézfestést (Rosenthal) mint azonos méretű, ugyanazok az elűlték~~ különbség köztük, mint a csiszolt és préselt üveg közt.

A kézzelfestett po ~~ellátva az egész márkájel~~ kívül megismerjük az ~~első sorrendben~~ finoman előnyomják a rajtot, a kontúrt s ~~ki, ez a technika összevethető az utána csiszolt~~ szíttel, ~~gölk~~ szítésével. Képünk kézfesté ~~ha a készítés~~ nemcsak használati tárgy, hanem ~~szükséges~~ műtárgyat be, amely

A porcellán vásárlásánál, nézzük meg ~~ha a zománc alatt van, ez meggyőző~~ valódiságukról. nyomott

A herendieknél előfordul a máz fölé festett jegy, de a Herend szó megvan az anyagban zománc alatt.

A nálunk forgalomban levő leggyakoribb nemes porcellánok jegyeit a 154-ik oldalon látjuk.

Az értékes porcellánok mással nem utánozható bájt és hangulatot visznek a szoba levegőjébe, amiért inkább kevés finom darabot vásároljunk, mint értéktelen utánzatot.

III. Üveg.

Alig van anyag, aminek feldolgozásánál annyira érvényesült volna az ember játékos fantáziája, mint mikor kitalálta a legkülönbözőbb technikákat, hogy érvényre juttassa az üveg anyagának szépségeit.

Ragyogóan átlátszó vagy opálosan átlátszatlan, meleg állapotban puha, fújható, önthető, nyújtható, színezhető, hideg állapotban kristálykemény, csiszolható, véshető, faragható, maratható — nem csoda, hogy olyan gazdag változatosságban jelenik meg előttünk az ókortól napjainkig.

Egy érdekes módja az üveg feldolgozásának a *mozaik-üveg-készítés*. Már az egyiptomiak is ismerték e technikát. Balzsamtartóikat, vázáikat olyan mozaikszerű színes üveganyagokból készítették, mint amilyen millefiori (mille-fleure) üvegből- készült hamutartókat, gyöngyöket, lámpákat hoznak magukkal a Velencét, Lauránát, Abbáziát járt utasok. A régi rómaiaktól is kultivált mozaiküveg készítésének lényege: különböző színű üvegmasszákat helyeznek egymás mellé bizonyos minta szerint meleg állapotban — s elkezdik nyújtani, míg kötélvékonyságúvá lesz — a minta megmarad kicsinyítve.

Az üvegfonalat felszeletelik s e darabokra színtelen üveghölyagot hengeritenek, amibe ezek beletapadnak.

Velence felhasználta és olaszos zsenialitással továbbfejlesztette a múlt vívmányait.

Az egyiptomi, főniciai kezdés, az alexandriaiak, rómaiak fejlett üvegipara, a középkori kísérletek (nem szólva a tökéletes üveglakművészetről), a bizánciak, arabok gazdagon zománcozott edényei után a *velenceiek* a modern üvegipar megalapítói a XV. században. Kiaknázzák a meleg üveg *nyújthatóságát* és *fújhatóságát*. (Az első fujt üveget valószínűleg a főniciaiak készítették.) Világhírűek lettek a velenceiek víz-

tiszta, lehelletvékonyságú, öblös és karcsú vázáikkal, kecses serlegeikkel, nem maradnak hátrább csillár-, tükör s gyöngykészítésben sem. Ilyen „*cristallo*”-kat, aminek tisztaságát méltán csodálták a kortársak, a festők is megörökítették, mint egy részletet a képen, Crivelli, Ghirlandaio, Holbein, Grünewald és még többen. Bámulatraméltóak *háló- és csipkeüvegeik*, érdekesekek *márvány- és fésült*, színes tárgyaik, amik mind a puha, folyékony üveganyagnak szellemes feldolgozásai. Művészi zománcfestéssel is díszítették a készítményeket, amit beégettek.

A puha nátronüveg, nátrium és kvarc összetétele, alkalmas a fűjési technikára. Régen pipával fűjtak, ma géperővel is fűjnek.

A velenceiek után a vezetést az északi országok veszik át, mikor a fahamuból és kvarcból készült káliüveget átlátszóvá tudják tenni. E keményebb üveg adta az ötletet a németeknek, hogy a drágaköcsiszolást átvigyék az üvegre. Az addig zománcfestéssel díszített tárgyakat *csiszolással, véséssel* teszik nemezebbé. E téren kitűnnek a nürnbergi, sziléziai, thüringiai, potsdami, cseh, holland műhelyek kiváló csiszolóművészeikkel. A csehek a kristályüveg ragyogását mézszanyaggal, majd az angolok ólom hozzáadásával fokozzák.

Az üveg köszörülése és csiszolása forgó korongokkal történik. A köszörülést egyszerűbb tárgyaknál használják — a csiszolás drágább üvegtárgyakon finomabb korongokkal s acélszerszámokkal történik.

A csiszolás lehet bemélyedő és ez a gyakoribb, vagy kidomborodóak a figurák, ilyenkor az alapot köszörüléssel lemélyítik. A csiszolás történhet egy rétegen, vagy színes (átlátszatlan) réteggel bevont üvegen. A metszés, csiszolás homályos a fénylő alapon, ami nagyon finoman hat, de fényesíthetik, polírozhatják is az éles bevágásokat, csillagokat stb., ilyenkor ragyog és sziporkázik az üvegtárgy, különösen ha színessel bevont kristályt csiszolnak.

Az üveg megmunkálása napjainkig fejlődik, tökéletesedik. A svéd Orrefors-üvegek művészi figurális és stilizált csiszolt díszekkel a mai nemes üveg legszebb készítményei, ők gyártanak mélytónusú, füstszínű szervizeket és használati tárgyakat is. Ezek fűjt üvegek, épúgy mint sok modern angol, olasz ízléses készítmény s az amerikai szintjászó „Tiffany”-üvegek.

Elismertek a francia Lalique-üvegek kivésett ornamentikával, sok kiváló német, cseh, ausztriai gyár és iparművészeti telep készít szebbnél-szebb formákat és díszítéseket nemcsak csiszolással, hanem festéssel, aranyozással is. A bécsiék minél kevesebb stilizált dísz alkalmaznak, raffináltnak, finom elosztásban. Nálunk is készítenek elsőrangú kidolgozással csiszolt üvegeket és minden reményünk megvan a sikeres továbbfejlődésre.

A ragyogó üvegtárgyak a porcellánok mellett terített asztalunk legszebb díszei. Mellékelt képünk is különlegesen szép csiszolt üveget mutat be, amely minden asztal díszé lehet. Az üveg megvételénél azonban többféle szempontra kell figyelemmel lennünk. Ne fizessünk csiszolt üvegárat az Amerikából is nagy mennyiségben behozott olcsó préselt üvegért. A préselt üveg ismertető jele, hogy nincs kristályos fénytörése, az élek tompák; amerikai módszerrel ezen úgy segítenek, hogy kézzel utána csiszolják. Azonban az anyag zsirosas fényéről, kis lég-hólyagocskákról felismerhető, ha átnézünk rajta gyűrődéses, színtelen hullámokat látunk. Maratással is szokták a homályos csiszolást utánozni, azonban ez nem olyan mély, mint a csiszolás.

Mindennapi használatra nem alkalmasak a fémbe foglalt, fémnyakú üvegtárgyak, mert ha leválik a gipsszel stb. ráerősített fémfoglat, azt nem lehet tartósan visszaállítani, ha pedig letörik, pl. egy tintatartó ezüstfedele, nem lehet megforrasztani, mert az üveg nem bírja a forrasztás hőfokát. Vigyázzunk, hogy az üveg belsejét ne borítsa ködszerű homály, „vakság”.

Kis ajándéktárgyaknak most nagyon divatosak a gázlámpa tüznél idomított üvegtárgyak, amiket üvegcsőből fűjnek, vagy rudacskákból formáznak. Sok ötletet, mozgást lehet vinni a filigrán táncosnőkbe, állat-, virágalakokba. Ilyen eljárással karácsonyfa-díszeket is készítenek.

Ma egyre nagyobb tért hódít az üveg könnyen alakítható és higiénikus mivolta révén. Ellenállóképességét is növelik, az amerikaiak már bevezették a tűzálló főzőedényt is. Az üveg-edények, mint poharak, tányérok, újabban fűjt-üveg szervizek, japán mintára készült függő virágtartók, gömbök teszik de-rüssé és csillogóvá otthonunkat.

Badnainé Skopál Ilona.